

Egy „nőgyógyászati” varázsgemmáról

About a gynecology magic gems

Gradvohl Edina PhD

forrai.gyorgy@chello.hu

Initially submitted Juny05. 2012; accepted for publication July0 7, 2012

In the Numismatic Collection of the Romanian Academy we can see a cupping-glass shaped uterus and a key on a gem no. 398. This gemstone is classed among the magic gems with which women wanted to close and open their uterus.

Kulcsszavak: uterus, gemma, mágikus gemmák, az anyaméh kulcsa

Keywords uterus gemstone, magical gems, the key of the uterus

Mihai Gramatopol 1974-ben tette közzé a Román Akadémia numizmatikai gyűjteményének katalógusát. A könyv használhatóságának nem tett jót, hogy a gemmák fényképei nem voltak igazán jó minőségűek. A 398. gemma A oldalának ábrázolása alig kivehető.¹ A gemma leírását idézem:

„398 Pierre avec l'inscription OPOE sur l'avvers, légende circulaire autour d'un
IOYΘ

symbole incertain: APAOTEMIΔW (Artemidoros ?) Magnetite ; format ovale : 8 mm. x 10 ;
ép.: 2 mm. ; ... Inv. 584.”

„398 Kő felirattal: OPOE, hátlapján egy bizonytalan szimbólum körül futó
IOYΘ

felirattal: APAOTEMIΔW (Artemidóros?) Magnetit; ovális: 8 mm x 10 mm; vastagsága: 2
mm; ... Leltári szám: 584.”

OPWPIOYΘ az anyaméh mágikus befolyásolására készített uterus-gemmák leggyakoribb felirata, vagyis a bukaresti gemmán ennek eltorzult, pontosabban hiányos változatát találjuk meg. Az P kimaradt, az EI kiejtése azonban I volt, így ebben az esetben egyszerű itacizmussal

¹ Gramatopol 1974. 70. oldal, a gemma képe a XIX. táblán látható.

állunk szemben. A második O tévesen áll az ómega helyett, de a császárkorban már mindkét magánhangzó kiejtése rövid „o” volt. Pusztán a démonnév alapján is biztosak lehetünk benne, hogy egy uterus-gemmát őriz a bukaresti gyűjtemény, és a „symbole incertain” egy uterus lehet.

A kiváló tudós, Mihai Gramatopol özvegye, Viorica Gramatopol sajtó alá rendezi a kutató összes műveit. Ezek közé tartozik Gramatopol 1977-es román nyelvű doktori disszertációjának megjelentetése, amely kiváló színes fényképeket közöl a bukaresti gemmagyűjtemény darabjairól. A 398-as gemma A oldalát a 15. táblán találjuk meg.² Erről készült a rajzom, amit a fénykép mellett közléteszek.

Fig. 1. 398a fényképe

Fig. 2. 398a rajza

Fig. 3. 398b rajza

² Gramatopol 2011, 15. tábla.

A köpöly alakú anyaméh mellett világosan látszik a kulcs, amelynek segítségével az uterust mágikusan nyitni-zárni lehetett.³ Meglepő, hogy a kiváló gemmakutató, aki nem fényképen látta a követ, hanem kezében tartotta, évtizedekkel Bonner monográfiájának, vagy Barb részletes tanulmányának megjelenése után nem jött rá, mit ábrázol a szimbólum. A sokáig azonosítatlan ábrázolás értelmezése Delatte 1914-es tanulmánya óta terjedt el, bár Bonner felhívja rá a figyelmet, hogy már előtte is voltak kutatók, akik uterusként interpretálták azt.⁴ A bukaresti gemma tehát eggyel gyarapítja a kulcsos uterusábrázolások csoportját.⁵

Az uterus-gemmák használatáról „használati utasítással” is rendelkezünk. Egy Oslóban őrzött, tizenkét hasábból (valamint a hátlapjára írt tizenharmadikból) álló varázspapiruszt a kiváló norvég filológus, Samson Eitrem vásárolt meg 1920-ban az egyiptomi Fajúmban.⁶ Az eladó szerint a közeli Batn-Haritban találták. A kézírás alapján a Kr. u. 4. század első felére datálható, 244 x 24,3 cm nagyságú papirusz tartalma alapján aligha gondolnánk, hogy az a kereszténység államvallássá válásának időszakában készült. A másoló több, eltérő forrásból vette a varázslatokat, ami abból is látszik, hogy az egyes bűbajok szövegállapota rendkívül eltérő. Az anyaméh nyitásáról–zárásáról az anyaméh kulcsa, az ún. *physikleidion* gondoskodott:

„**283.** ERÉKISIPHTHÉARARCHARAÉPHTHISIKÉRE. Szemérem kulcsa. Végy egy varjútojást és egy varjúláb növény nedvét, egy folyami rája (*narkas potamias*) epéjét, keverd össze mézzel, és keverés közben, valamint aközben, hogy bedörzsölöd vele a szeméremtagodat mondd **285.** az ígét: »neked mondom, XX-nek a méhe, nyíl ki és fogadd be XY magvát és *iarphe arphe* erőtlén magvát! (Írjad!) Szeressen engem XY, míg csak él, ahogy Isis szerette Osirist, és maradjon számomra tiszta, ahogy Pélenopé (= Pénélopé) Odysseus számára. **290.** Te pedig, anyaméh, emlékezzél rám, életem egész ideje alatt, minthogy én vagyok Akarnachthas!« Keverés közben ezt mondd, és akkor is, amikor bekened a szeméremtagodat, és ha így közölsz azzal (a nővel), akivel akarsz, egyedül csak téged fog szeretni, és soha senki mással nem fog közölni, csak egyedül veled.”

³ Barb 1953, 193–238; Gradvohl 2006, 58.

⁴ Bonner 1950, 18. S. Michel a gyenge fénykép alapján is azonosította az uterust, de a kulcsot nem látta biztosan, Michel 2004, 334: „Schlüssel?” Az uterus mágikus szerepéről vö. Faraone 2011.

⁵ Michel 2004, 334–341. 195 ismert uterusgemmaát sorol fel. Néhányan a képét is közli, vö. 70–74. táblák.

⁶ Első kiadása: Eitrem, S.: *Papyri Osloenses I.*, Oslo, 1925. Némileg módosított szöveggel és német fordítással kiegészítve jelent meg az alábbi gyűjtemény második kötetében: Preisendanz, Karl: *Papyri Graecae Magicae* (PGM), Teubner, Stuttgart, 1974, XXXVI. papirusz. Magyar fordítása: Németh et al. 2010, 77–79; a papiruszról kül. 77–78.

Ebben a példában egy férfi próbálja meg lezárni egy szeretett nő méhét, míg a gemmák esetében maga a nő teszi ezt a mágikusan feltöltött (*telesma* – ebből származik a talizmán szó) kővel.

Delatte értelmezését 2012-ben kétségbe vonta Eleni Tsatsou.⁷ Tsatsou az uterus-szimbólumot napszimbólumként értelmezi, és hozzáteszi: „In my paper I will try to prove that the interpretation of the shape as uterus is wrong. I believe that this type of amulets is love amulets therefore should not be classified either among the healing amulets or those that protect motherhood.” Az értelmezés gyengéje az, hogy a szerelmi mágia az ártó mágia körébe tartozik, hiszen, éhséggel, álmatlansággal, szenvedéssel kényszeríti a szeretett lényt viszontszerelemre. A mágikus gemmák használatát eddig kizárólag apotropaikus, vagyis amulett-funkcióban ismertük. Ahhoz, hogy a Delatte óta általánosan elfogadott, a méhet nyitó-záró funkció helyett az ártó mágia kontextusába helyezhessük e gemmákat, további meggyőző bizonyítékokra lenne szükség.

Bibliography

- Barb, A. A.: Diva Matrix. *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 16, 1953, 193–238.
- Bonner, C.: *Studies in Magical Amulets Chiefly Graeco-Egyptians*. Ann Arbor, 1950.
- Delatte, A.: Études sur la magie grecque IV. *Musée Belge*, 18, 1914, 75–88.
- Christopher A. Faraone: Magical and Medical Approaches to the Wandering Womb in the Ancient Greek World. *Classical Antiquity*, 30, 2011, 1-32
- Gradvohl, E.: Matrix – on the Typology of Ancient Votive Uterus-Representation. *HPS*, 13, 2006, 53–65.
- Gramatopol, M.: Les pierres gravées du Cabinet numismatique de l'Académie Roumaine. *Latomus* 138. Bruxelles, 1974. Utánnyomása Braşov, 2009.
- Gramatopol, M.: *Geme şi camee din colecţia Cabinetului Numismatic al Bibliotecii Academiei Române*. Braşov, 2011.
- Michel, S.: *Die Magischen Gemmen. Zu Bildern und Zauberformeln auf geschnittenen Steinen der Antike und Neuzeit*. Berlin, 2004.

⁷ E. Tsatsou Uterine amulets: amulets that protect the uterus or that reinforce erotic desire című előadása 2012. 02. 17-én hangzott el a *Magical Gems in their Context* című budapesti konferencián.

Németh, Gy. et al.: Írd rá számárvérrel! Egy Kr. u. 4. századi varázspapirusz (PGM 36.)
Vallástudományi Szemle, 6, 2010/4, 77–87.